



Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

**POSEBNI PROGRAM VZGOJE IN
IZOBRAŽEVANJA ZA OTROKE IN
MLADOSTNIKE S POSEBNIMI POTREBAMI
(POST)REHABILITACIJSKI PRAKTIKUM**

POSEBNI PROGRAM VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA ZA OTROKE IN MLADOSTNIKE S POSEBNIMI POTREBAMI (POST)REHABILITACIJSKI PRAKTIKUM

Avtorji:

dr. **Vinko Logaj**, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik
dr. **Dušan Rutar**, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik
Irena Praznik, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik
Mojmir Mavrič, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik
Saša Markovič, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik
Martina Lenček, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik
Tanja Prezelj, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik
Ivana Uršič, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik
Natalija Rizman, Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje, Kamnik

Izdala: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo

Za ministrstvo: dr. **Stanka Setnikar Cankar**

Za zavod: dr. **Vinko Logaj**

KAZALO

CILJI, NAČELA IN NALOGE (POST)REHABILITACIJSKEGA PRAKTIKUMA.....	4
TRAJANJE	4
NAČINI NAPREDOVANJA IN DOKONČANJA.....	5
PODROČJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA	6
OBLIKE DELA	7
ZNANJE IZVAJALCEV	13
VIRI IN LITERATURA.....	14

1 CILJI, NAČELA IN NALOGE (POST)REHABILITACIJSKEGA PRAKTIKUMA

(Post)rehabilitacijski praktikum dijakom daje možnost uspešnega nadaljevanja vzgojno-izobraževalnega procesa v skladu z njihovimi individualnimi psihofizičnimi zmožnostmi; v nasprotnem primeru bi bil ta proces zanje končan.

Splošni cilji programa so:

- povečevanje možnosti za morebitno kasnejšo celovito vključitev v redne srednješolske programe in druge oblike izobraževanja, ki so namenjeni odraslim osebam;
- razvijanje novih veščin in spretnosti ter usposabljanje kot način za povečevanje zaposlitvenih možnosti;
- razvijanje novih oblik vzgoje, izobraževanja in delovnega usposabljanja za učence, ki se sicer ne morejo vpisati v obstoječe srednješolske programe;
- nadaljevanje nujno potrebne psihosocialne rehabilitacije po možganski travmi in drugih telesnih poškodbah oziroma dolgotrajnih boleznih (po končanem procesu intenzivnega zdravljenja);
- razvijanje novega programa vzgoje, izobraževanja in usposabljanja, ki na kompleksen in interdisciplinaren način rešuje probleme s šolanjem in s kakovostnim preživljanjem prostega časa pri tistih učencih, ki se zaradi fizične in mentalne oziroma kognitivne oviranosti ne morejo vključevati v obstoječe srednješolske programe;
- promoviranje vseživljenjskega izobraževanja;
- razvijanje stvarnih možnosti in socialnih struktur za neodvisno življenje v domačem okolju.

Načela programa so:

Pri izvajanju programa je treba upoštevati načela vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, ki so zapisana v obstoječi šolski zakonodaji, zlasti pa so pomembna tale načela:

- pripravljanje in izvajanje individualiziranih programov vzgoje, izobraževanja in usposabljanja;
- zagotavljanje optimalnega psihofizičnega razvoja;
- načelo individualizacije in individualiziranega pristopa;
- načelo celovitosti in kompleksnosti obravnave;
- načelo interdisciplinarnega pristopa;
- uveljavljanje možnosti izbire pri izobraževanju;
- zagotavljanje enakih možnosti za vzgojo in izobraževanje;
- vzgajanje za medsebojno strpnost in solidarnost;
- zagotavljanje največje koristi otroka oziroma mladostnika;
- načelo povezanosti programov;
- načelo neodvisnega življenja.

2 TRAJANJE

V program naj bi bil dijak vključen tri do pet let, kolikor tudi sicer trajajo srednješolski programi za gibalno ovirane, vendar najdlje do šestindvajsetega leta starosti. O tem odloča komisija za usmerjanje na predlog izvajalca programa ali staršev.

Mladostnik lahko konča usposabljanje v tem programu, če se njegovo stanje izboljša (preide na primer v nižji ali srednji poklicni srednješolski program), se vključi v druge oblike

izobraževanja oziroma usposabljanja ali v socialnovarstveni program ali ko dopolni šestindvajset let starosti.

Dijaki, ki so vključeni v program (post)rehabilitacijski praktikum, lahko bivajo v ustanovi ali pa se dnevno vključujejo v program, sicer pa bivajo doma. Njihov urnik je prilagojen urniku dela v domu, šoli in zdravstveni službi. Program poteka z upoštevanjem šolskega koledarja za srednje šole.

Za vsakega dijaka pripravimo individualno prilagojeni program z urnikom, v katerem opredelimo, ali gre za individualne ali skupinske oblike dela. Urnik zajema dejavnosti z vseh področij: splošno izobraževanje, vzgojno delo, praktično izobraževanje v delavnici ter druge strokovne obravnave s področja zdravstva, fizioterapije, delovne terapije, logopedije, psihološke obravnave itd., ki so potrebne za uspešno nevropsihološko in kognitivno rehabilitacijo.

Splošno in praktično izobraževanje v delavnici traja za posameznega dijaka skupno povprečno šest do sedem pedagoških ur na dan (vključno z odmori), tedenska obremenitev pa je največ dvaintrideset pedagoških ur.

3 NAČINI NAPREDOVANJA IN DOKONČANJA

Ko se dijaki vključijo v program, jih spremlja interdisciplinarni tim, ki ga sestavljajo strokovni in drugi delavci, ki izvajajo program oziroma se vključujejo vanj. Mogoče je pričakovati, da bodo napredovali in usvajali program skladno z individualiziranimi načrti, kar pomeni, da napredovanje ni nujno vezano na šolsko leto. Pri posameznih predmetih iz srednješolskih programov napredujejo po letih, tako kot drugi dijaki, pri vzgojnem in praktičnem delu pa po individualno načrtovanih stopnjah zahtevnosti, ki niso nujno vezane na šolsko leto.

Šolsko leto se za posameznega dijaka po potrebi lahko tudi podaljša v drugo leto, če interdisciplinarni tim ugotovi, da zaradi določenih razlogov dijak ni mogel redno opravljati šolskih obveznosti.

V šoli poteka ocenjevanje in vrednotenje dijakovega znanja na način, ki velja za posamezni predmet ali modul, način ocenjevanja in preverjanja je prilagojen posebnim potrebam dijaka. Ocenjevanje in vrednotenje napredka na vzgojnem področju je opisno, medtem ko pri praktičnem izobraževanju dijak shranjuje izdelke v mapo dosežkov.

Ko dijak konča program, ne more nadaljevati usposabljanja. Po končanem programu izda ustanova vsakemu dijaku potrdilo o končanem usposabljanju. V njem je navedeno, na katerem praktičnem področju se je dijak usposobil.

4 PODROČJA VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Dijaki obiskujejo vzgojno-izobraževalni program, ki ponuja temeljne vsebine s področij socialnega in čustvenega učenja, kognitivne in nevropsihološke rehabilitacije, različnih oblik pismenosti in izbirna znanja, ki izhajajo iz obstoječih srednješolskih programov. V ta sklop spadajo tudi prilagojene športne dejavnosti, ki se izvajajo dve uri tedensko.

Delo v delavnicah poteka pod vodstvom in nadzorom učiteljev praktičnega pouka, v pomoč pa je tudi spremljevalec. Konkretno delovno usposabljanje ima elemente socialnega ter čustvenega oziroma modelnega učenja, kar je zelo pomembno pri izbiranju strokovnih sodelavcev. Končni izdelki v delavnici so seveda konkretni rezultati dela, ki se mu dijaki privajajo več let.

Socialne izkušnje so eden ključnih vidikov šolanja oz. usposabljanja gibalno oviranih dijakov oziroma učencev, ki se šolajo in usposabljujejo v šolah, zavodih ali drugih specializiranih ustanovah že od malega ali pa se po dolgotrajni bolezni, travmi oz. nesreči še niso dokončno produktivno spoprijeli z novim načinom življenja. Prav zaradi takih izkušenj potrebujejo dijaki širok nabor modulov, v katerih so zajete najrazličnejše vsebine, ki omogočajo njihovo pridobivanje.

Pomanjkanje socialnih izkušenj ter družbena marginalizacija sta ključna dejavnika, zaradi katerih je potrebna pozornost na socialne izkušnje zunaj ustanove, saj tudi te vplivajo na oblikovanje osebnosti. Ob tem je treba upoštevati, načrtno razvijati in krepiti dijakova pozitivna, močna interesna in druga področja. Pridobivanje socialnih izkušenj je kajpak neločljivo vgrajeno v vsa področja programa, vendar je na tem mestu izpostavljeno kot ena od nalog, ki jo je treba posebej izvajati z vzgojnim oziroma kognitivno-rehabilitacijskim delom.

V program se lahko vključijo tisti gibalno ovirani mladostniki s kombinacijo drugih primanjkljajev, ovir oz. motenj (dolgotrajna bolezen, poškodbe,),

- ki so izpolnili osnovnošolsko obveznost ter ne bi zmogli zaključiti srednješolskega programa, ali
- katerih psihofizične zmožnosti so se nenadoma zaradi dolgotrajnih bolezni, poškodb ali okvar v zadnjih šestih mesecih močno zmanjšale in so take, da zaradi njihovega upada ne bi mogli uspešno nadaljevati šolanja, v katerega so sicer že vključeni.

Pogoja za usmeritev v program sta gibalna oviranost ter končana osnovna šola ali izpolnjena osnovnošolska obveznost v programu z enakovrednim ali nižjim izobrazbenim standardom, če učence usmeri z odločbo v program Zavod RS za šolstvo na podlagi strokovnega mnenja Komisije za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami in po kriterijih za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj.

Zavod RS za šolstvo lahko usmeri v program tudi tiste gibalno ovirane učence iz osnovnošolskega programa z enakovrednim izobrazbenim standardom, za katere je mogoče strokovno utemeljiti, da njihove psihofizične sposobnosti ali zmožnosti zaradi dolgotrajnih

bolezni, poškodb, motenj ali okvar ter njihove medsebojne prepletenosti niso take, da bi upravičeno pričakovali, da bodo uspešni v katerem koli srednješolskem programu.

V program se lahko vključijo na podlagi odločbe o usmeritvi tudi dijaki srednješolskih programov, za katere je bilo na podlagi predhodnega pregleda, ki ga opravi komisija za usmerjanje, ugotovljeno, da zaradi narave gibalne oviranosti, dolgotrajne bolezni, možganske travme, kombinacije poškodb ali okvar ne morejo biti uspešni v nobenem srednješolskem programu, ker so se nenadoma v kratkem času zelo zmanjšale njihove psihofizične sposobnosti oziroma zmožnosti.

V program se ne morejo vključiti otroci in mladostniki z zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem razvoju, ne glede na to, kateri program so obiskovali v okviru osnovnošolskega izobraževanja. Izvajalci programa za vsakega dijaka izdelajo individualizirani program in redno spremljajo njegovo izvajanje. Sami oziroma dijakovi starši imajo možnost, da na tri leta predlagajo predčasno preverjanje ustreznosti njegove usmeritve v program, v katerega je dijak lahko vključen najdlje do šestindvajsetega leta starosti.

5 OBLIKE DELA

Program je kompleksen, kar pomeni, da vsebuje vse zdravstvene, terapevtske in rehabilitacijske razsežnosti usposabljanja in izobraževanja po individualiziranih vzgojno-izobraževalnih programih. Vsebuje jih, ker dijaki zaradi narave bolezni, poškodb, okvar, motenj ali njihove kombinacije poleg izobraževanja nujno potrebujejo tudi vrsto drugih obravnjav in terapij, ki tvorijo kompleksen in celovit pristop k reševanju težav, s katerimi se soočajo.

Za vsakega dijaka izdelamo na začetku individualizirani program usposabljanja, v katerem so natančno opredeljene vsebine in oblike dela na posameznih področjih ter časovna razporeditev izvajanja programa.

Vsi dijaki so glede na svoje individualne potrebe vključeni tudi v zdravstvene, terapevtske in druge strokovne obravnave, ki niso opisane posebej, so pa močna in nujno potrebna podpora izobraževanju. Izobraževanje oziroma usposabljanje je neposredno prepleteno z načeli kognitivne in nevropsihološke rehabilitacije, kar pomeni, da jih vsi člani strokovne skupine, ki izvajajo program, vgrajujejo v svoje delo.

Program je zasnovan tako, da omogoča izdelavo individualiziranih programov, prirejenih za sposobnosti, interese in zmožnosti ter perspektivne možnosti za zaposlovanje posameznika oziroma za njegovo nadaljnje usposabljanje ali izobraževanje. Pri tem je zlasti pomembno, da je program sestavljen iz treh enakovrednih delov.

Prvi del zajema splošno modularno izobraževanje oziroma obiskovanje pouka pri tistih predmetih, ki so izbrani iz obstoječih srednješolskih programov s področja nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja; predmeti so izbrani tako, da ustrezajo interesom dijaka in njegovim psihofizičnim sposobnostim oziroma zmožnostim.

SPLOŠNO IZOBRAŽEVANJE

Cilji splošnega izobraževanja, ki se deli na dva dela (modularno izobraževanje po posebnem programu in vsebine iz javnoveljavnih nižjih in srednjih poklicnih srednješolskih programov), so:

1. funkcionalno izobraževanje;
2. priprava na nadaljevanje izobraževanja v srednješolskih in drugih izobraževalnih programih;
3. usposabljanje za zaposlitev oziroma produktivno delo;
4. razvijanje socialnih zmožnosti;
5. razvijanje samostojnosti in učnih navad;
6. bogatenje obstoječega znanja;
7. psihosocialna, kognitivna in nevropsihološka rehabilitacija po travmi;
8. povečevanje motivacije za učenje in izobraževanje;
9. kvalitetno preživljanje časa;
10. kineziološka terapevtska vadba.

A) Modularno izobraževanje

Dijaki obiskujejo izbrane module, ki so naštetih spodaj:

1. globalna zavest;
2. zdravje;
3. življenje in kariera;
4. družbena pravičnost;
5. profesionalni razvoj in podjetništvo;
6. glas mladih;
7. medmrežje, video in sodobne digitalne tehnologije;
8. civilnodružbena pismenost;
9. sodelovanje in solidarnost;
10. komuniciranje in retorika;
11. kreativnost;
12. kritično mišljenje;
13. okoljevarstvena pismenost;
14. medijska pismenost;
15. skladno z individualiziranimi programi je mogoče izvajati tudi druge module, ki jih sprejme strokovna skupina ustanove, v kateri se izvaja program.

B) Obiskovanje srednješolskih programov

Glede na pripravljene individualizirane programe posamezni dijaki obiskujejo pouk pri tistih predmetih, ki jih skladno s svojimi zmožnostmi izberejo iz obstoječih nižjih in srednjih poklicnih srednješolskih programov.

Glede na izkušnje je treba upoštevati dejstvo, da je kognitivni razvoj dijakov, ki se vpisujejo v ta program, na številnih področjih drugačen od kognitivnega razvoja njihovih vrstnikov, zato potrebujejo veliko časa za učenje ter posebno pozornost učiteljev, ki delajo z njimi.

Če dijaki obiskujejo predmete v rednih srednješolskih programih, so vsebine določene z učnimi načrti. Prilagojene so njihovim zmožnostim, kar velja tudi za preverjanje in ocenjevanje znanja. Pouk spremljajo toliko časa, dokler morejo izpolnjevati zahteve določenega predmeta oziroma modula.

Izobraževalni del usposabljanja poteka vsakodnevno, dve oziroma največ tri šolske ure.

Drugi del zajema praktično usposabljanje v primerno urejeni in opremljeni delavnici. Praktično delo se izvaja tako, da so dijaki vključeni v različne začasne projekte, ki jih lahko pomagajo izvajati tudi zunanji izvajalci. Tudi praktično delo je individualizirano, pri čemer je treba upoštevati motivacijo, interese, fizične in kognitivne sposobnosti oziroma zmožnosti dijaka, smotrnost glede nadaljnjega usposabljanja ali šolanja oz. zaposlovanja.

PRAKTIČNO IZOBRAŽEVANJE

Cilji praktičnega izobraževanja:

- pridobivanje praktičnih znanj;
- spodbujanje zanimanja za praktično delo;
- seznanjanje z različnimi vrstami materialov in ustreznim orodjem;
- seznanjanje z različnimi tehnikami dela;
- razvijanje ročnih spretnosti, natančnosti pri delu, vztrajnosti in samostojnosti;
- oblikovanje smisla za reševanje praktičnih delovnih nalog;
- pridobivanje delovnih navad;
- varovanje inventarja in posebnih delovnih sredstev;
- varstvo pri delu;
- ustrezno vrednotenje dela;
- spoznavanje likovnih izrazil in njihova samostojna raba;
- razvijanje interesa za likovne dejavnosti;
- oblikovanje meril za vrednotenje umetniških stvaritev;
- vključevanje v enostavne delovne procese;
- usposabljanje za zaposlitev.

Naloge praktičnega izobraževanja si sledijo v logičnem zaporedju, izhajajo pa iz individualiziranih učnih načrtov, kar pomeni, da so prilagojene izobraževanju. Za uspešnost dijakov je zelo pomembno sodelovanje z vsemi člani rehabilitacijskega tima. Pri praktičnem usposabljanju je za čim bolj samostojno delo pomembno zlasti zagotavljanje ergonomskih pogojev, prilagoditev pripomočkov za delo in načinov izvajanja dejavnosti.

Vsebine praktičnega izobraževanja:

1. umetniške dejavnosti;
2. ročno in strojno obdelovanje materialov;

3. delo z računalnikom;
4. enostavni proizvodni procesi;
5. varstvo pri delu;
6. skladno z individualiziranimi programi je mogoče izvajati tudi druge vsebine, ki jih sprejme strokovna skupina ustanove, v kateri se izvaja program.

Tretji del zajema vzgojno področje z vzgojnimi aktivnostmi, pri čemer se dijaki usposablajo za primerno in kakovostno izrabo prostega časa. Poudarjeno je pridobivanje socialnih izkušenj zunaj ustanove, saj praksa potrjuje, da so zelo pomembne in koristne za mladostnikov razvoj, zlasti če je telesno oz. gibalno oviran. Oteženo kognitivno prakticiranje in raziskovanje ter osiromašeno socialno življenje imajo lahko za posledico pomanjkanje izkušenj in nerealne predstave o sebi, drugih in svetu. Aktivnosti potekajo v prostorih, ki so že v rabi, ali zunaj ustanove. Vzgojne aktivnosti temeljijo predvsem na socialnem in čustvenem učenju.

VZGOJNO DELO

Gibalna oviranost oz. primanjkljajev, ovir oz. motenj so pomemben dejavnik tveganja za mladostnikov osebni razvoj, saj stopnja oviranosti pomembno določa pogoje njegovega odraščanja in neposredno vpliva na kakovost življenja. Navedene posebnosti so razlog, da gibalno ovirani mladostniki potrebujejo posebne strokovne oblike vzgojnega dela.

Najpogostejše in najznačilnejše težave so posledica kognitivnih upadov in težav v kognitivnem razvoju oziroma:

- različnih vrst in stopenj telesne in gibalne oviranosti;
- težav pri grobi in fini motoriki;
- motene pozornosti in koncentracije;
- neskladja med psihofizičnimi zmožnostmi oziroma sposobnostmi in hotenji;
- nezmožnosti hitrega prilagajanja zahtevam okolja;
- slabše čustvene kontrole;
- upočasnjenega govornega oziroma jezikovnega razvoja;
- slabše orientacije v prostoru in času.

Cilji vzgojnega dela so:

- uravnotežen razvoj posameznika kot korelat osebnostnega razvoja;
- povečana motivacija za sodelovanje;
- mobilizacija osebnostnih zmožnosti, osebni razvoj;
- razvijanje socialnih veščin;
- uspešno premagovanje potencialnih ovir in preprek, s katerimi se bo dijak spopadal na svoji življenjski poti;
- razvijanje uspešnega komuniciranja v skupini;
- ustreznejše izražanje čustev, čustvena sprejetost;
- boljše samovrednotenje in samospoštovanje;
- učenje za neodvisno življenje in delo;
- kakovostno preživljanje prostega časa.

Vzgojno področje zajema zlasti dijakov prosti čas. To je čas po splošnem izobraževanju in praktičnem usposabljanju. Delimo ga na neusmerjeni in usmerjeni prosti čas.

Poseben del usposabljanja je kognitivna in nevropsihološka rehabilitacija, ki je namenjena razvijanju kognitivnih funkcij. Rehabilitacija zajema izobraževanje o kognitivnih funkcijah in njihovem zavedanju, razvijanje zavedanja o kognitivnih problemih, razvijanje kognitivnih veščin

in reševanje problemov, strateško učenje in kompenziranje problemov, trening funkcionalnih dejavnosti oziroma izboljševanje kakovosti vsakdanjega življenja.

Lahko je integralni del drugih oblik izobraževanja in usposabljanja ali pa posebna oblika dela s tistimi dijaki, ki jo potrebujejo najbolj.

To so razsežnosti celostnega usposabljanja mladostnikov, ki lahko traja od konca osnovne šole oziroma časa, ko učenci izpolnijo osnovnošolsko obveznost, pa do njihovega šestindvajsetega leta starosti. Napredovanje je zaradi narave in kombinacije težav, motenj, okvar in poškodb seveda majhno in počasno. Za vsakega dijaka sproti ugotavljamo stopnjo napredovanja. Pričakovati je, da bodo dijaki napredovali in usvajali program skladno z individualiziranimi načrti, kar pomeni, da napredovanje ni nujno vezano na šolsko leto. Način napredovanja je prilagojen posebnim potrebam mladostnikov.

Program je zasnovan tako, da je mogoče dodajati še nove elemente glede na potrebe posameznika in namen njegovega usposabljanja.

V neusmerjenem prostem času dijaki prevzemajo pobude ter mobilizirajo vse sile in razpoložljiva sredstva za doseganje zastavljenih ciljev. Vzgojiteljeva vloga v tem kontekstu je pasivna. Vzgojitelj le bdi nad potekom aktivnosti in posega samo v primeru, ko je to res potrebno. K usmerjenemu prostemu času spadajo vse tiste vzgojne dejavnosti, ki jih načrtuje vzgojitelj in pri katerih odigra aktivno vlogo mentorja, demonstratorja, spodbujevalca, načrtovalca, povezovalca, animatorja ipd. Cilj vsakokratnega delovanja je vnaprej določen. Poudarek je torej na aktiviranju dijaka, pridobivanju socialnih spretnosti in praktičnih znanj, ki prispevajo k razvoju njegovih interesnih področij, ter na večji samostojnosti in neodvisnosti.

Poseben pomen ima pridobivanje socialnih izkušenj, zlasti tistih, ki si jih dijaki v programu (post)rehabilitacijski praktikum pridobivajo zunaj ustanove (tabori, izleti, ekskurzije).

Za vsak osebni razvoj in napredek je nujno potrebno dobro ozračje v vzgojni skupini. Pomembno je, da so posamezniki sprejeti in da čutijo sprejetost. Z občutkom varnosti premagujejo strah in govorijo o svojih čustvenih stanjih.

Pomembna je tudi struktura skupine, kot jo ima sicer družina. Stalna navzočnost moškega in ženskega lika kot usmerjevalcev (ti vlogi prevzemata vzgojitelj in spremljevalec) bistveno vpliva na dijakova doživljanja in njegova razpoloženja. Tako lahko dijaki začutijo razumevanje, toplino, podporo pri razreševanju konfliktov in premagovanju ovir, potrebo po telesnem stiku (rokovanje, objem, drobne pozornosti, da so sprejeti). Ob tem je pomembno vzgojiteljevo in spremljevalčevo kontinuirano delo na sebi. Porajajoče se dileme izpostavljata in razrešujeta na rednih supervizijskih in intervizijskih srečanjih.

Izredno pomembno je tudi delo po ustaljenem redu, saj dijakom tako olajšamo pot k ustrezni percepciji prostora in časa, zaradi česar postajajo vse bolj gotovi vase in krepijo pozitivne predstave o sebi. V praksi to pomeni, da je vsak zmožen glasno povedati, kaj želi, kaj čuti, kaj zmore. Pot k omenjenim ciljem vodi prek vsakodnevnih treningov komunikacije in vključevanja v različne dejavnosti znotraj skupine, v ustanovi in širši okolici.

Vse medsebojne interakcije v skupini naj temeljijo predvsem na zaupanju. Vzgojitelj zaupa dijaku izvedbo tistih aktivnosti, za katere presodi, da jih je ta sposoben izpeljati. S tem pridobi tudi njegovo zaupanje. Vseskozi mora paziti in spretno presojati, kdaj posredovati komentarje, spodbude ali druge povratne informacije in kako. Dijakovih težav se loteva tako, da ga spodbuja k aktivnem delovanju ter k vse boljšemu socialnemu prilagajanju. Ključnega pomena je, da osmišlja dejavnosti in poti, ki vodijo k cilju. Dijaki namreč vseskozi sprašujejo, zakaj je to zanje dobro, kakšen smisel imajo določene dejavnosti, v kakšni meri jim utegnejo koristiti. Kljub takšnemu pristopu in načinu obravnavanja pa občasno vendarle prihaja do napetosti

znotraj skupine, saj si dijaki zaradi pomanjkanja samokontrole izmenjujejo sodbe o sogovornikih, ki presegajo prag sprejemljivega. V takšnih primerih potrebujejo prizadeti posamezniki veliko podpore, saj se lahko v hipu zamajejo temelji večmesečnega dela na sebi.

Vzgojitelj daje dijakom možnost individualnih pogovorov, po potrebi pa ti poiščejo pomoč tudi pri drugih strokovnih delavcih (psihologu, socialni delavki). Pomembne so tudi skupinske izkušnje. Odločilno je timsko delo, pri katerem se tako strokovnost in individualne izkušnje povezujejo v poenoten in celovit pristop.

V vzgojno delo so vpleteni tudi spremljevalci, ki se vključujejo v dnevne dejavnosti in posameznim dijakom, ki potrebujejo tovrstno pomoč, omogočajo nemoteno obiskovanje potrebnih terapij in izpolnjevanje obveznosti v vzgojno-izobraževalnem programu. Zagotavljajo jim fizično pomoč pri vseh dejavnostih, pri katerih je ta potrebna.

Poseben položaj v okviru aktivnega preživljanja prostega časa zavzemajo projektne oblike dela (samostojno in neodvisno življenje, karikature v letnih časih, najkotiček, tematski večeri ipd.). Projekti so tematsko pestri in časovno prožni. Vsebine so vzete iz širšega konteksta družboslovnih in naravoslovnih področij, pri tem je treba upoštevati želje in interese mladostnikov. Obravnavane teme so multimedijsko podprte. V projekte so lahko vključeni tudi zunanji sodelavci, strokovno usposobljeni za posredovanje ustreznih znanj in veščin.

Izvajanje programa spremlja interdisciplinarni tim, ki se srečuje redno dvakrat mesečno ali po potrebi. O svojem delu vodi dnevnik, v katerem so zapisana poročila s sestankov. Vsako trimesečje organizira redno srečanje s starši dijakov, ki so vključeni v program. Izvajalec programa pred koncem usposabljanja in izobraževanja izvaja aktivnosti za vključitev dijakov v lokalno okolje. Ob koncu usposabljanja napiše poročilo o usposabljanju.

Izvajalec programa vodi dokumentacijo v skladu z Zakonom o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, z Zakonom o usmerjanju otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami ter s smiselno uporabo veljavnega Pravilnika o šolski dokumentaciji v srednješolskem izobraževanju.

V programu ima vsak dijak mapo dosežkov. Za celoten program vodimo multimedijsko kroniko.

6 ZNANJE IZVAJALCEV

Programska enota	Izvajalec	Znanja
Splošno izobraževanje	Učitelj	S področja visokošolskega izobraževanja: <ul style="list-style-type: none"> ▪ specialne in rehabilitacijske pedagogike, defektologije ali inkluzivne pedagogike ali ▪ socialne pedagogike, psihologije ali pedagogike z ustreznimi specialnopedagoškimi znanji,
Modularno izobraževanje		
Predmeti nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja	Učitelj	kot jih mora imeti učitelj ustreznega splošnoizobraževalnega predmeta ali strokovnega modula v izobraževalnih programih nižjega in srednjega poklicnega izobraževanja z ustreznimi specialnopedagoškimi znanji
Praktično izobraževanje	Učitelj praktičnega pouka	Najmanj srednješolskega izobraževanja s področja, s katerega morajo imeti znanja učitelji praktičnega pouka v izobraževalnih programih poklicnega in strokovnega izobraževanja za enake ali sorodne strokovne module z ustreznimi specialnopedagoškimi znanji
Vzgojno delo	Vzgojitelj	S področja visokošolskega izobraževanja: <ul style="list-style-type: none"> • specialne in rehabilitacijske pedagogike, defektologije ali inkluzivne pedagogike ali • socialne pedagogike, psihologije ali pedagogike z ustreznimi specialnopedagoškimi znanji

Znanja izvajalcev za posamezno programsko enoto se natančno določi z individualno prilagojenim programom za vsakega udeleženca posebnega programa za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami (post)rehabilitacijski praktikum.

7 VIRI IN LITERATURA

- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji. Krek, J.; Metljak, M. (ur.). (2011). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Communication from the commission to the council, the european parliament, the european economic and social committee and the committee of the regions. Action plan: the european agenda for entrepreneurship. Brussels, 11. 2. 2004.
- Europe 2020: Commission proposes new economic strategy in Europe. http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
- Every Child Matters. www.guidancenetwork.co.uk – www.everychildmatters.gov.uk
- Evropa 2020: Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast. http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SL_ACT_part1_v1.pdf.
- Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje vzgojno-izobraževalnih programov za otroke s posebnimi potrebami v osnovnih šolah s prilagojenim programom in zavodih za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Uradni list RS, št. 59/2007, 70/08, 5/11).
- Pravilnik o obrazcu potrdila o zaključenem usposabljanju po programu (Post)rehabilitacijski praktikum. (Uradni list RS, št. 79/2003).
- Pravilnik o organizaciji in načinu dela komisij za usmerjanje otrok s posebnimi potrebami, 11. in 13. člen (Uradni list RS, št.88/2013).
- Pravilnik o smeri in stopnji izobrazbe strokovnih delavcev v posebnem programu vzgoje in izobraževanja za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami (post)rehabilitacijski praktikum. (Uradni list RS, št. 57/04).
- Pravilnik o šolski dokumentaciji v srednješolskem izobraževanju. (Uradni list RS, št. 96/99, 108/99, 97/06 in 59/12).
- Opara, B. (2005). Otroci s posebnimi potrebami v vrtcih in šolah: vloga in naloga vrtcev in šol pri vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami. Ljubljana: Centerkontura.
- Opara, B., Barle Lakota, A., Globačnik, B., Kobal Grum D., Košir, S., Macedoni Lukšič M., Zorc, D., Bregar Golobič K., Molan, N., Vovk Ornik N., Klavžar, K. (2010) Analiza vzgoje in izobraževanja otrok s posebnimi potrebami v Sloveniji. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Rutar, D. (Post)rehabilitacijski praktikum. Vzgoja in izobraževanje. Letnik 34, št. 5 (2003), str. 57–58.
- Sklep o sprejemu (Post)rehabilitacijskega praktikuma posebnega programa za otroke in mladostnike s posebnimi potrebami. (Uradni list RS, št. 61/2001).
- Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe. Final Report. Austrian Institute for SME Research and TSE Entre, Turku School of Economics, Finland. Vienna, June 2007.
- The European Disability Strategy 2010 – 2020. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0636:FIN:EN:PDF>.
- The Implementation of Policies Supporting Independent Living for Disabled People in Europe: Synthesis Report, 2010, Academic Network of European Disability experts (ANED).
- Treaty of amsterdam amending, the treaty on european union, the treaties establishing the european communities and related acts. Official journal c 340, 10 november 1997.
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Uradni list RS, št. 16/2007-UPB 5, 36/08, 58/09, 64/09, 65/09, 20/11, 40/12-ZUJF, 57/2012-2PCP-2D).
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami. Uradni list RS, št. 58/2011, 90/12).
- Zbornik s konference Socialno podjetništvo: novi izzivi in perspektive. Kavaš, A., Milošević, G., Radej B. (ur.). (2013). Murska Sobota: Mozaik, društvo za socialno vključenost.